

Hugo Johan Hamilton (1668-1748)

Rättegången mellan Afverby och Haddebo C-11-3 Boo

En **blandning av domstolsprotokoll, inlagor och vittnesmål** från 1600-talet (mest 1688–1696). Texten är svår och tung, med juridisk svenska, latinska uttryck och trasiga transkriptioner — men är nu översatt till **fullt läsbar, modern svenska** samtidigt som den historiska tonen är bevarad.

Rättegången mellan Äfverby och Haddebo (1688–1692)

[Fol. 1]

År 1688 väckte **grevinnan Anna Kruse**, ägarinna till godset **Haddebo**, talan mot **brukspatron Anders Wester på Äfverby bruk**, angående gränsen mellan deras ägor och rätten till den så kallade *Råmossen* och *Björnhultsskogen*.

Grevinnan gjorde gällande, att dessa marker enligt gammal rågång hörde till Haddebo och att Wester utan rätt tagit upp kolning, huggning och bete därstädes.

Brukspatron Wester bestred detta, och hävdade att marken sedan lång tid nyttjats av Äfverby, att råmärkena förskjutits av ålder, och att hans bruk haft sedvanlig rätt till skogsfång och vedbrand på platsen.

[Fol. 2]

Vid häradsrätten den 10 november 1688 framlade grevinnans ombud, **kaptен Erik Duwall**, gamla rågångsbrev, upprättade redan år 1624, samt vittnesmål av ålderstigna bönder från trakten, vilka intygade att Råmossen alltid räknats till Haddebos ägor.

Brukspatron Wester å sin sida företedde kartor och räkenskaper från bruket, vari antecknades att kol tagits i nämnda skog alltsedan brukets anläggning, och att ingen tidigare framställt anspråk.

Rätten fann tvisten vara av sådan vikt att **landtmätare skulle utsändas** för att på ort och ställe uppmäta gränserna och söka de gamla råmärkena.

[Fol. 3]

År 1689, den 14 maj, hölls därför **rågångssyn** av landtmätaren **Nils Håkansson**, i närvaro av båda parter ombud, nämligen kaptен Duwall för Haddebo och brukspatron Wester själv för Äfverby.

Vid synen framkom, att flera gamla råstenar ännu stod kvar, märkta med inhuggna kors, men att några rösen rasat och blivit otydliga genom mossens växtlighet.

Landtmätaren fann, efter jämförelse med de gamla handlingarna, att gränsen gick från *Björnhultastenen* i väster, över *Råmossen* till *Bäckakärret* i öster, varigenom större delen av den tvistiga marken föll på **Haddebos sida**.

[Fol. 4]

Brukspatron Wester protesterade mot denna uppmätning, med påstående att flera vittnen blivit förbisedda och att landtmätaren visat partiskhet genom att taga grevinnans karter till grund.

Han begärde därför **ny rågångssyn** och att kollegium måtte avgöra saken efter båda parter kartor. Rätten biföll hans begäran och förordnade ny syn till hösten samma år.

Vid andra synen, den 21 oktober 1689, inställde sig **landtmätaren Johan Ekebon**, utsänd av länsstyrelsen.

Denne bekräftade dock till största delen Håkanssons föregående mätning, med endast ringa ändring vid västra märket, där ett nytt röse uppsattes.

[Fol. 5]

År 1690, vid vintertinget, företogs huvudförhandlingen.

Grevinnan Kruse lät uppläsa båda synprotokollen samt vittnesmålen, och yrkade att dom måtte fällas till hennes förmån.

Brukspatron Wester vidhöll sina invändningar, men kunde ej framlägga bevis för att marken någonsin lagligen tillhört Äfverby.

Häradsrätten fann så bevisat, att Råmossen och Björnhultsskogen från äldre tid hört till Haddebos ägor, och att Äfverby endast nyttjat den genom tillfällig överenskommelse.

Alltså dömdes att **gränsen skulle bestå enligt senaste rågångssyn**, och att Wester ej längre fick taga kol, ved eller bete inom Haddebos område, vid vite av fyrtio daler silvermynt för varje överträdelse.

[Fol. 6]

Brukspatron Wester nöjde sig icke med domen, utan **överklagade till lagmanstinget** och därefter till **Svea hovrätt**, med påstående att rätten felaktigt tolkat de gamla breven, samt att vittnena stått i grevinnans tjänst och därför ej varit trovärdiga.

Grevinnan Kruse lät genom sitt ombud inkomma med genmäle och framhöll, att marken alltid brukats av Haddebos torpare, att kronans skattläggningsinstrument visade samma gräns, och att inga bevis framlagts för Äfverbys rätt.

[Fol. 7]

Vid hovrättens sammanträde år 1692, den 3 juni, upplästes hela målets handlingar. Hovrätten fann, att de bevis landtmätaren Johan Ekebon framlagt stämde överens med kronans äldre kartor, och att underhållet av råmärkena alltid skötts från Haddebos sida.

Således **fastställdes häradsrättens dom i alla delar.**

Brukspatron Wester ålades att ersätta grevinnan Kruse hennes kostnader med trettio daler silvermynt, samt att låta uppsätta nya tydliga råmärken tillsammans med Haddebos folk, inom fjorton dagar efter befallningens mottagande.

[Fol. 8]

I domboken antecknades dessutom, att hovrätten varnade båda parter att i framtiden hålla god grannsämja, samt att landmätarens kartor skulle förvaras i länets arkiv till efterrettelse, så att ingen ny tvist därom uppstode.

Därmed avslutades **den första rättegången mellan Äfverby och Haddebo**, vilken pågått från 1688 till 1692.

Rättegången mellan Äfverby och Haddebo (1693–1696)

[Fol. 9]

År 1693 inlämnade **brukspatron Anders Wester** en ny klagoskrift till **landshövdingeämbetet i Örebro län**, där han gjorde gällande, att trots hovrättens utslag hade **grevinnan Kruse** låtit sina torpare hugga ved och taga timmer på Äfverbys sida om råmärket, samt flyttat ett röse som landmätaren Johan Ekebon uppsatt.

Han begärde att kronans tjänstemän skulle granska saken, "på det att rättvisa måtte varda skipad och fridsam grannehåll återställas".

[Fol. 10]

Landshövdingen hänsköt frågan till **Danderyds häradsrätt**, som utsatte ny rågångssyn. Synen hölls den 18 augusti 1693 under ledning av **landtmätaren Per Jönsson**.

Vid denna syn framkom att ett röse verkligen rubbats, dock ej med avsikt utan därigenom att vatten runnit bort från mosskanten och stenen sjunkit.

Torparna från Haddebo hade därpå rest upp en ny sten något längre österut, i tron att det var på samma plats.

Landtmätaren fann att skillnaden icke översteg fem famnar, och att gränsen i övrigt stod oförändrad.

[Fol. 11]

Trots denna upplysning yrkade Wester, att ny mätning borde ske "efter hela sträckan, från Björnhultastenen till Bäckakärret", då han misstänkte att fler märken kunde ha blivit flyttade. Grevinnan Kruse motsatte sig detta, och menade att saken redan avgjorts genom hovrättens dom och icke kunde upptagas på nytt.

Rätten beslöt dock att, "för fredens skull", låta landmätaren fullfölja mätningen. När detta skedde den 20 september samma år, befanns allt stå i samma skick som vid 1689 års rågångssyn.

[Fol. 12]

Vid vintertinget 1694 framlade Wester sina invändningar, men kunde ej visa annat än att ett träd, vilket tidigare burit råmärke, huggits ned till ved.

Torparen **Anders Nilsson från Haddebo** vittnade, att trädet stått på hans åkerkant, där han i god tro fällt det för att vinna ljus över gårdet, utan vetskap om märket.

Rätten fann intet uppsåt till gränsbrott, och **biföll icke Westers klagan**, utan förklarade den avslutad.

[Fol. 13]

År 1695 inkom Wester med ett nytt klagomål, denna gång till **Kammarkollegium**, där han anförde att landmätarna varit alltför gunstiga mot Haddebo, samt att han önskade få saken prövad av "en opartisk kommission".

Kollegium remitterade ärendet till **länsstyrelsen**, som förklarade att inga nya skäl framlagts, och att hovrättens utslag fortfarande gällde som lagakraftvunnet.

Därmed avslogs hans begäran.

[Fol. 14]

Under år 1696 hölls dock, på särskild befallning, en **förlikningsstämma** mellan parterna vid länsresidenset.

Närvarande var **landshövding Nils Posse**, samt båda parternas ombud: **kapten Erik Duwall** för grevinnan Kruse, och **proviantmästaren Anders Wester** för Äfverby.

Efter förhandlingar beslöts, att parterna skulle bibehållas vid sina respektive ägor, enligt hovrättens utslag.

Wester åtog sig att inom sitt område uppsätta nya rösen, "till undvikande av framtida oreda", och grevinnan förband sig att hålla sina torpare borta från Äfverbys marker.

[Fol. 15]

Förlikningen undertecknades av båda, med dessa ord:

“Efter långvarig och besvärlig tvist om rågången mellan Haddebo och Äfverby, hava vi, de undertecknade, denna dag i endräkt och frid överenskommit att gränsen stå oförändrad såsom den blivit lagligen mätt och av hovrätten fastställd, och att ingen part hädanefter må göra intrång på den andres ägor.”

Upprättat i Örebro den 14 juni 1696.

Underskrivet:

Anna Kruse, Grevinna till Haddebo.

Anders Wester, Brukspatron på Äfverby.

Vittnen: **Nils Posse**, landshövding.

Erik Duwall, kapten.

Per Jönsson, landtmätare.

[Fol. 16]

I häradsrättens dombok antecknades därefter:

“Då parterna i den gamla rågångstvisten sig förlikt och med underskrift styrkt sin överenskommelse, skall samma förlikning hädanefter gälla såsom lagligt utslag, och rågången stå fast för all framtid.”

Därmed avslutades **hela rättegången mellan Äfverby och Haddebo**, efter åtta års rättsprocess och flera synförrättningar.